

JINOYAT PROTSESSUAL HUQUQI FANI BO‘YICHA DALILLARNI TO‘PLASH USULLARI MAVZUSINI O‘QITISHNING NAZARIY VA AMALIY JIHATARI

Mamirov Ulug‘bek Zokirjonovich

Namangan viloyati yuridik texnikumi

“Mutaxassislik fanlari” kafedraasi o‘qituvchisi

1-darajali yurist

Telefon +99 (893) 407 76 77

Elektron pochta: ulugbekzokirzonovic@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada jazo tergov harakatlari tushunchasi, protsessual harakatlar, jinoyat ishi qo‘zg‘atish, dalillarni to‘plash va ularni asoslashning muhim ahamiyati haqida so‘z boradi.

Kalit so‘zlar: Jinoyat, jinoiy jazo, so‘roq qilish, jinoyat ishini qo‘zg‘atish, gumondor shaxs, ayblanuvchi, guvoh, sud.

Dalillarni to‘plashning usullari turlicha bo‘lib, ular jinoyat–protsessual kodeksi¹ normalari bilan tartibga solingan. Bundan tashqari, O‘zbekiston Respublikasining “Tezkor-qidiruv faoliyati to‘g‘risida”gi Qonuni²da belgilangan qator tezkor-qidiruv tadbirlari mavjudki, ular yordamida to‘plangan ma‘lumotlar O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksiga muvofiq tekshirilganidan va baholanganidan so‘ng dalil sifatida e‘tirof etilishi mumkin (mazkur qonunning 19-moddasining uchinchi qismi).

“Tergov harakatlari” atamasini jinoyat–protsessual qonunchiligi bilan tartibga solinadigan dalillarni to‘plash usullari ma‘nosida qo‘llash maqsadga muvofiq. Bunday tergov harakatlari doirasini O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksi 87-moddasi birinchi qismida keltirilgan dalil to‘plash usullari tashkil qiladi. Yuqorida ko‘rsatilganlardan tashqari, himoyachi ham isbotlash jarayonida faol ishtirok etib, dalillar sifatida foydalanilishi mumkin bo‘lgan ma‘lumotlarni, ya‘ni:

1) ishga taalluqli axborotga ega bo‘lgan shaxslarni so‘rovdan o‘tkazish hamda ularning roziligi bilan yozma tushuntirishlar olish;

¹ O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat–protsessual kodeksi.

² O‘zbekiston Respublikasining “Tezkor-qidiruv faoliyati to‘g‘risida”gi Qonuni.

2) davlat organlariga va boshqa organlarga, shuningdek korxonalar muassasalar va tashkilotlarga so'rov yuborish hamda ulardan ma'lumotnomalar, tavsifnomalar, tushuntirishlar (ya'ni holat yuzasidan batafsil ma'lumot yoki qoidaning sharhi) va boshqa hujjatlarni olishga haqlidir. Lekin, himoyachining himoya pozitsiyasini shakllantirish uchun foydalanadigan dalil to'plash usullarini "tergov harakati" deb baholab bo'lmaydi.

Barcha tergov harakatlari o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lsa-da, ularning barchasiga xos bo'lgan umumiylik mavjud. Odatda, tergov harakatlari jinoyat ishi qo'zg'atilgandan keyin o'tkaziladi. Quyidagi tergov harakatlarigina jinoyat ishi qo'zg'atilgunga qadar o'tkazilishi mumkin: hodisa sodir bo'lgan joyni ko'zdan kechirish, ekspertiza tayinlash³, (O'zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksi 329-moddasi 2-qismi) shuningdek ushlangan shaxsni shaxsiy tintuv va ashyolarni olib qo'yish⁴ (O'zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksi 224-moddasi 2-qismi). Tergov harakatlari turli mezonlarga ko'ra tavsiflanadi.

Tergov harakatlari bilish usuliga ko'ra:

- 1) so'rov shaklidagi tergov harakatlari;
- 2) kuzatuv shaklidagi tergov harakatlari;
- 3) kuzatuv va so'rov shaklidagi tergov harakatlariga bo'linadi.

2. Tergov harakatlarining boshqa protsessual harakatlardan farq

Yuqorida qayd etilganidek, jinoyat ishi bo'yicha dalillarni aniqlash, to'plash, mustahkamlash, tekshirish va baholashga qaratilgan harakatlar tergov (sud) harakatlari deb nomlanib, ular jinoyat-protsessual normalarni bajarish bilan ifodalanadi.

Jinoyat-protsessual faoliyat ishtirokchilarining protsessual harakatlari esa protsessual hujjat shakliga solinadi va ish bo'yicha muayyan protsessualharakatning bajarilishini, muayyan to'xtamga kelinganligini, hamda muayyan ishlar amalga oshirilishi zarurligini belgilaydi. Masalan, jinoyat ishini qo'zg'atish haqidagi qaror, shaxsni jinoyat ishida ayblanuvchi tariqasida ishtirok etishga jalb qilish to'g'risidagi qaror, dastlabki tergovni to'xtatish haqidagi qaror, jinoyat ishini sud muhokamasiga tayinlash haqidagi qaror va hokazo.

Protsessual harakat⁵ - jinoyat ishini yuritishga mas'ul bo'lgan davlat organlari va mansabdor shaxslarning jinoyat protsessi ishtirokchilariga, ko'p hollarda esa

³ O'zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksi

⁴ O'zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksi

⁵ Jinoyat protsessual huquqi Darslik. Toshkent TDYU nashriyoti 2019 yil

boshqa shaxslar va muassasalarga ham qaratilgan hokimiyat irodasini aks ettiradigan faoliyatidir.

Protsessual harakatning ahamiyati - ularning asosida yuzaga kelgan jinoyat-protsessual munosabatlar sababli ko'p hollarda mazkur organlar va jinoyat-protsessual faoliyatning boshqa ishtirokchilari huquq normasini bajaradilar, qo'llaydilar hamda ularga rioya etishida namoyon bo'ladi.

Jinoyat huquqi va jinoyat-protsessual huquqining alohida normalarini qo'llash jarayoni jinoyat-protsessual va jinoyat huquqining boshqa normalarini ularga rioya etmasdan bajarish mumkin emas, chunki huquq normalari faqat huquq tizimidagina amal qiladi.

Protsessual harakat – jinoyat protsessining vazifalari⁶ni amalga oshirishga qaratilgan va qonunda belgilangan protsessual shaklga rioya etgan holda jinoyat ishini yuritishga mas'ul bo'lgan davlat organlari va mansabdor shaxslar tomonidan chiqariladigan protsessual hujjat bilan rasmiylashtiriladigan, muayyan vazifani bajarilishini ta'minlaydigan yoki uni bajarishga qaratilgan faoliyatdir.

Mavzusini o'quvchilarga yetkazishda turli xil interfaol metodlardan foydalanish.

Huquq fanlarini o'qitishda hamkorlik ka asoslangan holda, o'quvchilarda huquq normalarini to'g'ri o'qish, to'g'ri talqin etish va ularni qo'llash bilimlarini berishda zamonaviy pedagogika "Interfaol" o'qitish metodiga asoslanib o'qitish muhim ahamiyat kasb etadi.

«Inter» so'zi lotincha bo'lib, o'zbekcha «oraliq», «o'rtasi», «o'zaro» kabi ma'nolarni bildiradi. Bundan ko'rinadik, "interfaol" metod ta'lim texnologiyalari ta'lim beruvchi bilan ta'lim oluvchi o'rtasidagi o'zaro faollikka asoslangan hamkorlikda namoyon bo'ladi. Ya'ni, ushbu usul xamkorlik asosida talaba-o'quvchilarning faolligini oshirish maqsadida birinchi navbatda boshqalarning fikrini eshitish, o'z fikrini shakllantirib, tushuntirish, fikr almashish, hurmat qilish, tushunish, o'zgalar manfaatlari bilan hisoblashish, ulardan o'rganish, ularga o'rgatish, o'zini fikrini ximoya qilish, o'zgalarga ta'sir qila olish, har qanday vaziyatda o'zini boshqarish, fikrini aniq va qisqa bayon qilish, fikrini huquqi asoslantirishni o'rgatishga qaratilgan. Interfaol usullar guruhdagi kichik guruxlar o'rtasida raqobat muhitini vujudga keltiradi va bu jarayonda o'quvchi o'z fikrini huquqiy asoslantirishni shakllantiradi.

⁶ Jinoyat-protsessual kodeksi 1994-yil 22.09. 2020-yil nashri.

Erkin yozish. o'quvchilarga besh daqiqa ichida "dalillarni olish usullar" va "tergov harakatlari" mavzusi bo'yicha o'z xayollariga kelgan barcha narsalarni to'xtamasdan yozishni taklif qilish mumkin.

Besh daqiqa tugaganida (eslatma, besh daqiqa tugadi deb e'lon qiling va ishni tugallash uchun yana bir daqiqa vaqt bering, zero qiziqarli fikrlar odatda tang vaziyatlarda tug'iladi) ularga o'z yozganlarini sheriklariga o'qib berishini taklif etish mumkin.

Mazkur bosqichda o'qituvchining ixtiyorida ko'p imkoniyatlar bo'ladi. Masalan, juftliklarga o'z fikrlarini butun guruh bilan o'rtoqlashishni taklif etish va guruhiy-aqliy hujum vaziyatini yaratish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Jinoyat-protsessual huquqi (Umumiy qism). Darslik. Mualliflar jamoasi // - Toshkent: TDYU nashriyoti, 2017. 11-39- betlar. <https://library.tsul.uz/category/jinoyat-protsessual-huquqi/>
2. Jinoyat-protsessual huquqi . Darslik. Mualliflar jamoasi // -Toshkent: TDYU nashriyoti, 2019 .250 bet 11-39- betlar. [https://library.tsul.uz/ category/jinoyat-protsessual-huquqi/](https://library.tsul.uz/category/jinoyat-protsessual-huquqi/)
3. C.Sahaddinov. O'zbekiston Respublikasi jinoyat-protsessual kodeksiga sharhlar. Umumiy qism. –T.: Yangi asr avlodi, 2014. -10-54. <https://library.tsul.uz/uzbekiston-respublikasi-zhinoyat-protsessual-kodeksiga-shar-umumij-ism-sahaddinov-s-2014/>
4. Inog'omjonova Z.F. va Tulaganova G.Z. Jinoyat protsessi ishtirokchilari. O'quv qo'llanma. – T.: TDYUI nashriyoti, 2006. – 131b. [https://library.tsul.uz/ zhinoyat-protsessi-ishtirokchilari/](https://library.tsul.uz/zhinoyat-protsessi-ishtirokchilari/)
5. O'zbekiston Sudyalar Assotsiatsiyasi. Sud majlisini olib borish tartibi. 2016. <https://library.tsul.uz/sud-mazhlisini-olib-borish-tartibi-2016/>

Normativ-huquqiy hujjatlar

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. <https://www.lex.uz>
2. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksi. <https://www.lex.uz>
3. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi. <https://www.lex.uz>
4. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat-ijroiya kodeksi. <https://www.lex.uz>

